

TEISĖS ISTORIJOS AKADEMINIŲ STUDIJŲ RAIDA LIETUVOJE

Prof. habil. dr. Mindaugas Maksimaitis

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 39
Elektroninis paštas tistk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. vasario 3 d.

Parengta spausdinti 2003 m. balandžio 3 d.

*Recenzavo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Valstybės ir teisės teorijos ir istorijos katedros docentas
dr. Jevgenijus Machovenko ir Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedros docentas
dr. Antanas Šenavičius*

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariama teisės istorijos studijų raida Lietuvoje nuo jos pradžios viename seniausių Rytų Europoje Vilniaus universitete XIX a. pradžioje iki Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkūrimo 1990 metais.

Straipsnio autorius reikšmingiausiu šios raidos laikotarpiu laiko 1922–1940 m., kai teisininkų rengimas buvo sutelktas Lietuvos universiteto Teisės fakultete, o jo Lietuvos teisės istorijos katedroje vaisingai dirbo prof. A. Janulaitis, pirmasis šia problematika rašęs lietuvių kalba ir savo darbais sukūręs iš esmės naują mokslo dalyką.

Sovietmečiu teisės istorijos mokslas taip pat labai vertintas ne tik kaip viena teisinių disciplinų, bet ir kaip veiksminga ideologinė priemonė. Jis buvo atvirai ideologizuotas. Dėstant ir Sovietų Sąjungos, ir užsienio teisės istoriją buvo siekiama kontrasto principu aukštinti pirmąją („socialistinę“, sovietinę) ir niekinti, kaip „išnaudotojišką“, antrąją. Papildomos medžiagos kursui ideologizuoti teikė kartu nagrinėjama teisės istorija ir valstybės istorija.

Pažymima, kad pastaraisiais metais, nors ir gerokai išaugus studentų skaičiui bei nelikus ideologinių kliūčių, varžiusių mokslo raidą, ima reikštis neigiamų teisės istorijos studijų tendencijų: mažinama šioms disciplinoms universitetuose skiriamų valandų, įvesta mokslų klasifikacija, pašalinant teisės istoriją iš teisės mokslų.

Teisės istorijos – vienos iš fundamentaliųjų teisės mokslo disciplinų – studijos laikomos būtinu aukštojo teisinio išsilavinimo elementu. Būsimajam specialistui teisininkui paprastai siekiama suteikti žinių apie teisės institutų ir šakų valstybėje ištakas bei raidą ir taip jį parengti galiojančios teisės studijoms, padėti suvokti politinių, socialinių, ekonominių bei kitų veiksmų poveikį konkrečių teisės institutų evoliucijai, suteikti medžiagos lyginamajam pažinimo metodui, pakelti bendrą būsimąjo aukšto kvalifikacijos teisininko išprusimą. Atsižvelgiama ir į tai, kad teisės istorijos žinios būtinos taip pat ir teisininkams praktikams, nes žinoti galiojančio teisės akto ištakas būtina aiškinantis jo prasmę pripažintu istoriniu metodu; įstatymų leidėjai, norintys išvengti galimų klaidų keisdami atgyvenusias teisės normas, privalo išmanyti visuomenėje vykstančius pokyčius bei jų įtvirtinimo teisėje specifiką ir t. t.

Teisės istorijos studijų reikšmę teisės specialistams visuomenė jau labai seniai suvokė ir atitinkamai įvertino.

Pirmuosiuose Europos universitetuose, įsteigtuose XI a., viešpatavo įsitikinimas, kad tapti mokytu teisininku galima tik išmanant prieš pusę tūkstantmečio žlugusios valstybės – Romos imperijos – teisę, laikytą užrašytu protu. Romėnų teisės pagrindu buvo stengiamasi išauklėti puikiai išsilavinusius teisininkus, teisininkus intelektualus, įvaldžiusius mokslinius

analizės ir apibendrinimo metodus. Ir tai pasiteisino: nors teisinis specialistų rengimas rėmėsi istorinėmis ir teorinėmis žiniomis, jo puikūs rezultatai atsiskleidė praktinėje šių specialistų veikloje, ypač politikos, diplomatijos, administracinio valdymo srityse.

Tik praėjus šimtmečiui, kai buvo įkurti pirmieji universitetai, teisės studijas imta plėsti, greta romėnų teisės diegiant dar ir kanonų teisę. Tuo tarpu galiojančios nacionalinės teisės studijoms eilė atėjo negreit: antai švedų teisė Upsalos universitete pradėta studijuoti tik 1620 m., prancūzų teisės katedra Paryžiaus universitete įsteigta 1679 m., o daugumos šalių universitetuose ją imta dėstyti dar vėliau – tik XVIII a. Bet ir tada, kol XIX a. pasirodė nacionaliniai kodeksai, nacionalinei teisei tebuvo skiriama mažiau dėmesio.

Teisės istorija, kaip savarankiška speciali teisės mokslo žinių sritis, susiformavo XIX a. Tai buvo laikai, kai, priešindamiesi Didžiosios prancūzų revoliucijos paskleistų racionalizmo, universalizmo ir kosmopolitizmo idėjų skiepijamam vienodumui, įvairių kraštų teisės mokslo žmonės ėmėsi aktyviai studijuoti savo bei kitų šalių teisės tapsmą ir raidą. Dideli nuopelnai kaupiant ir apdorojant teisės istorijos medžiagą priklauso vadinamajai istorinei teisės mokyklai, kurios šalininkų dėmesio centre buvo ne teisės esmė, ne tai, kokia ji yra ar turinti būti, o tai, kaip ta teisė atsiranda, plėtojama ir koks jos tolesnis raidos kelias. Šios mokyklos kūrėjų ir pasekėjų darbai laikui bėgant pasipildė mokslininkų darbais, plačiai apėmusiais įvairių valstybių ir įvairių epochų teisės medžiagą. Prie istorinių teisinių problemų nagrinėjimo ypač prisidėjo lyginamosios teisėtyros mokslo atstovai.

Teisės istorijos mokslo laimėjimai atvėrė galimybes, kartu su tapusiomis tradicinėmis teisės studijų disciplinomis, daugelyje Europos ir kitų kontinentų universitetų studentams teisininkams įvesti dar ir specialias teisės istorijos mokslo disciplinas.

Panašus teisės istorijos mokslo ir jo dėstymo raidos kelias ir Lietuvoje. Jį apibūdinti ir bandoma šiame straipsnyje.

***

Vieno seniausių Rytų Europoje Vilniaus universiteto Teisės fakultete, pradėjusiame veikti 1644 m., iš karto, kaip ir buvo būdinga tų laikų Europos universitetams, tebuvo atidaryti civilinės (romėnų) ir kanonų teisės skyriai, taigi studijų pagrindas turėjo būti istorinė romėnų ir galiojanti kanonų teisė. Tuo tarpu galiojanti krašto teisė čia imta dėstyti tik XVIII a. antroje pusėje, išplėtus visuomenės mokslų, turėjusių padėti spręsti gausias socialines bei ekonomines to meto krašto problemas, dėstymą.

Itin turininga Lietuvos nacionalinės teisės istorija Vilniaus universitete imta dėstyti ir moksliniai teisės istorijos tyrinėjimai pradėti XIX a. pradžioje. Tarp iškiliausių to meto Lietuvos teisės istorijos profesorių Vilniaus universitete buvo Ignas Danilavičius (1787–1843), skaitęs šį kursą 1814–1823 metais. Per šį neilgą savo akademinės veiklos Vilniuje laikotarpį I. Danilavičius parašė porą dešimčių straipsnių, nors apskritai tai gana apgaulingas mokslinio produktyvumo rodiklis, nes jo darbai pasižymėjo glaustumu, palyginti nedideliuose straipsniuose buvo panaudojama daugybė medžiagos [1, p. 109]. Iš I. Danilavičiaus studijų ypač pažymėtinas nemažos apimties habilitacinis darbas „Napoleono kodeksas, palyginti su Lenkijos ir Lietuvos teise“. Tai buvo pirmasis jo darbas lyginamosios teisėtyros srityje. Jis rodė aktyvų autoriaus domėjimąsi ne tik nacionalinės, bet ir užsienio teisės istorija.

Skaitydamas kursą medžiagą I. Danilavičius dėstė pagal atskirų luomų – bajorijos, miestiečių ir kaimiečių – teisinę padėtį, kartu išsakydamas nemaža pažangių taisyklių idėjų. Jis smerkė baudžiamąją kaip vergavimo formą. Pasak jo, nustatytos tvarkos gyventojai laikysis tik tada, kai jų asmeniniai interesai derinsis su viešaisiais. Teisė turinti remtis protu ir teisingumu bei būti vienoda visiems. I. Danilavičius pabrėždavo teisės istorijos žinojimo reikšmę. Minėtame veikale jis teigė, jog teisės dvasios, suprask – teisės esmės, neįmanoma suprasti nežinant įstatymų leidėjo užmanymo, t. y. to, ko jis vienu ar kitu įstatymu siekė. I. Danilavičiaus nuomone, neįmanoma parengti tobulo teisyne, gerai neišnagrinėjus buvusių įstatymų. Profesorius labai vertino praeities teisės aktus, laikė juos svarbiais ir patikimais istorijos šaltiniais [2, p. 141].

Po I. Danilavičiaus teisės istorijos kursą Vilniaus universitete dar kurį laiką skaitė Juozapas Jaroševičius (1793–1860). Jis mokslo srityje reiškėsi ir kaip Lietuvos bendrosios istorijos žinovas [3, p. 280–281].

Tapęs Lietuvos teisės istorijos dėstymo ir tyrinėjimų centru Vilniaus universitetas tuo kart jį išliko neilgai, nes politiniais sumetimais jis jau 1832 m. caro buvo uždarytas. Dar po keleto metų – 1840–aisiais – caras paskelbė, kad panaikinamas Lietuvos Statutų ir juos papildančių teisės aktų galiojimas buvusiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse ir visa apimtimi jose įvedė bendruosius imperijos įstatymus. Nelikus galiojančio Lietuvos teisės istorijos tyrinėjimų objekto – Lietuvos teisės, netekus Vilniaus universiteto, kaip tų tyrinėjimų centro, šių tyrimų sąlygos tapo daug sunkesnės, o po truputį iš gyvenimo pasitraukiant seniesiems tyrėjams, jie ir visai sustojo.

Tiesa, netrukus, nuo XIX a. vidurio, o ypač jo antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje, naudodamiesi gausia iš Lietuvos išgabenta ir mokslinėje apyvartoje dar nebuvsia unikalia medžiaga, į Lietuvos teisės tyrinėjimus ėmė vaisingai įsitraukti kai kurie tuo metu sparčiai kilusio rusų teisės mokslo atstovai – S. Beršadskis, I. Lappo, F. Leontovičius, M. Liubavskis, N. Maksimeiko, A. Nolde'as, M. Vladimirskis–Budanovas ir kiti. Kiek vėliau, konkuruojant su rusiška istoriografija, Lietuvos teisės istorija tapo ir lenkų mokslininkų domėjimosi objektu. Pasirodė O. Haleckio, S. Kutšebos (Kutrzeba) ir kitų tyrėjų mokslo darbų. Nors šių svetimų tautų mokslininkų Lietuvos teisės paveldo vertinimo darbai dažnai buvo tendencingi, t. y. tyrėjai perteikdavo savo prorusišką ar prolenkišką politinę ir nacionalinę autorių orientaciją [4, p. 33–34], mėgino tą paveldą savintis, bet apskritai jie neabejotinai pakėlė Lietuvos teisės raidos ištirtumo lygį, o pačią informaciją apie ją padarė prieinamesnę pasauliui.

***

Mėgindama atkurti caro valdžios uždarytą Vilniaus universitetą, atgimstančios Lietuvos Valstybės Taryba 1918 m. gruodžio 5 d. po trečiojo skaitymo priėmė Vilniaus universiteto statutą [5], pagal kurį universiteto Socialinių mokslų fakultete vėl buvo planuojama atnaujinti teisės studijas.

Valstybės Tarybai svarstant šį statutą (1918 m. lapkričio 29–gruodžio 5 d.), kaip rodo tarybos posėdžių protokolai, nemaža diskusijų sukėlė siūlomos studijuoti mokslo disciplinos ir ypač numatomos steigti katedros. Nesutarta dėl teisinių teorinių disciplinų reikalingumo. Pirmosios laikinosios vyriausybės premjeras Augustinas Voldemaras teigė, kad nereikalingos katedros, „be kurių galima apsieiti“, studentai turį domėtis „ne teoriniais dalykais, bet konkrečiais faktais“. Premjerui antrino kai kurie autoritetingi Valstybės Tarybos nariai [6, p. 433].

Šių faktų kontekste reikšminga, kad teisės istorijos reikalingumas nebuvo kvestionuojamas, atvirkščiai, jai Vilniaus universiteto statusas skyrė net dvi – Bendrosios teisės istorijos ir Lietuvos teisės istorijos – katedras.

Vilnių okupavus Lenkijai, viltis turėti Lietuvoje savo universitetą teko atidėti ateičiai.

Teisės studijos atnaujintos 1920 m. visuomenės iniciatyva Kaune įsteigtuose Aukštuo-siuose kursuose. Nors tai nebuvo formali aukštoji mokykla, mokslo procesas juose buvo organizuotas pagal aukštosios mokyklos reikalavimus ir tvarką, kursų klausytojams numatytas mokslo planas [7, p. 23] nei mokomaisiais dalykais, nei jiems skirtomis valandomis nenusileido to meto aukštosios mokyklos programai. Teisės istorijai Aukštųjų kursų Teisių skyriuje buvo skiriama ypač daug dėmesio: keturias savaitines Lietuvos teisės istorijos paskaitų valandas skaitė teisės istorikas A. Janulaitis. Jis tuo metu dirbo Vyriausiojo tribunolo teisėju. Dar dvi valandos teko Lietuvos Statutų teisės kursui, skaitomam advokato ir politiko Antano Tumėno [8, p. 566].

Kilus sumanymui Kaune steigti Lietuvos universitetą, dėl naujo universiteto statuto Steigiamajame seime vėl vyko karšti ginčai, ir vėl nemaža abejonių kėlė būsimojo jo Teisių fakulteto struktūra ir teisinio teorinio profilio katedrų klausimas. Tačiau ir vėl niekam abejonių nekėlė, kad būtina teisės istorijos disciplina ir atitinkama katedra.

Lietuvos teisės istorijos katedra buvo numatyta tiek 1922 m. kovo 24 d. priimtame Universiteto statute [9], tiek vėliau – 1930 m. – paskelbtame jį pakeitusiame Vytauto Didžiojo universiteto statute [10]. Netgi ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, kilus katedrų stambinimo idėjai, projekte, nenumačiusiame savarankiškų nei teisės filosofijos, nei teisės enciklopedijos katedrų (teisės filosofines disciplinas kartu su baudžiamąja teise turėjo dėstyti bendros baudžiamosios teisės ir teisės teorijos katedros dėstytojai [9, p. 236–237]), Lietuvos teisės istorijos katedra turėjo likti savarankiška.

Šioje Lietuvos universitete nuolat gyvavusioje Lietuvos teisės istorijos katedroje nuo pat pradžios nepamainomas buvo į profesoriaus pareigas pakviestas Augustinas Janulaitis (1878–1950).

Beje, būdamas be galo principingas ir griežtai laikydamasis Universiteto statuto 13 straipsnio reikalavimo, jog profesoriais gali būti tik turį mokslo laipsnį ir, be to, parašę nors vieną mokslo veikalą asmenys, tarėsi be mokslo laipsnio nei jis pats, nei dauguma kitų to meto Teisių fakulteto personalo narių neturį teisės eiti šių pareigų [10]. Todėl pradžioje universitete jis sutiko dirbti tik pagal sutartį [11, lap. 9], o etatiniu profesoriumi tapo tik 1925 metais.

Daugiau nei dešimtmetį katedroje A. Janulaitis dirbo vienas. Tik 1936 m. Lietuvos teisės istorijos katedros asistentu buvo išrinktas Aleksandras Plateris [8, p. 567; 12, p. 561].

Pagal 1922 m. priimtą mokslo planą atskiro Lietuvos Statutų teisės kurso, panašaus į tą, kuris buvo skaitomas Aukštųjų kursų klausytojams, universitete atsisakyta. Užtat liko platus Lietuvos teisės istorijos kursas.

Lietuvos teisės istorijos kursą, privalomą tiek studentams teisininkams, tiek ir tame pačiame fakultete rengiamiems ekonomistams, A. Janulaitis buvo suskirstęs į dvi dalis: pirmoji skirta Didžiosios Lietuvos, o antroji – Mažosios Lietuvos (prūsų) teisei.

Iš Lietuvos teisės istorijos kurso programos, A. Janulaičio parengtos 1926 m. [13, lap. 1–8], vėliau, atlikus kai kuriuos redakcinius pataisymus, publikuotos [14, p. 9–15], matyti, kad Didžiosios Lietuvos teisei skirtoje dalyje struktūriškai pirmiausia išskiriamas LDK laikotarpis, A. Janulaičio vadinamas „Nepriklausomybės laikais“. Šio laikotarpio medžiaga pradeda XII amžiumi ir pagal atitinkamu metu valstybėje politiškai dominavusį luomą skirstoma į tris skirsnius. Kiekvienas skirsnis apima tam tikrą laikotarpį, pasak A. Janulaičio, – „gadyne“: kunigaikščių (trunkančią iki Kazimiero Jogailaičio, t. y. XV a. vidurio), ponų (iki bajorų savivaldos įteisinimo 1564 m.) ir bajorų (iki valstybės žlugimo 1795 m.).

Toliau programoje numatytas laikotarpis, A. Janulaičio pavadintas „Priklausomybės laikai (1795–1918)“. Jo medžiaga suskirstyta į du skirsnius, skirsniuose aptariama teisė, galiojusi tam tikroje buvusios LDK teritorijos dalyje. Skirsnyje „Užnemunė“ apibūdinama valstybių, ypač Varšuvos hercogystės ir Lenkijos karalystės, į kurių sudėtį lietuviškoji Užnemunė įėjo po 1795 metų, teisė; skirsnis „Žemaičiai ir aukštaičiai po rusais“ apėmė Lietuvos teisę, kurį laiką galiojusią pagrindinėje Lietuvos dalyje, ją prijungus prie Rusijos, ir Rusijos imperijos teisę, visiškai Lietuvos teritorijoje įvestą 1840 metais.

Ši kurso dalis buvo baigiama Pirmuoju pasauliniu karu ir Lietuvos valstybingumo atkūrimu.

Pirmoji kurso dalis studentams buvo dėstoma keturias savaitines valandas, nuosekliai programoje nustatyta seka.

Ypač daug dėmesio Lietuvos teisės istorijos kurse buvo skirta Prūsų teisei, nes būtent ši teisė galiojo taip pat ir Mažojoje Lietuvoje, įskaitant Klaipėdos kraštą. Ši kurso dalis pradeda IX–XIII a., faktiškai – nuo vokiečių ordino įsikūrimo prūsuoje, ir baigiama XX a. pradžia – Prūsijos, kaip suvienytosios Vokietijos dalies, ir Vokietijos imperijos bei jos teisės apibūdinimu. Kurse aptariama ir Naujuosiuose Rytprūsioose – Lietuvos Užnemunėje kartu su gretimomis lenkų žemėmis, Prūsijos karalystės užvaldytose trečiojo padalijimo metu ir valdytose 1795–1807 m., galiojusi teisė.

Kaip pažymi A. Plateris, ši teisės istorijos dalis buvo unikalus, niekur kitur nestudijuojamas šios rūšies kursas, nes pačios vokiškosios Prūsijos universitetuose skaitytas kitas – Brandenburgo, sudariusio prūsų valstybės branduolį, teisės istorijos kursas [8, p. 566].

Antroji kurso dalis po dvi savaitines valandas dėstyta kartu su pirmąja kurso dalimi. Ir tik 1939 m. Lietuvai netekus Klaipėdos krašto, Prūsų teisės istorijos kurso dėstymas buvo nutrauktas.

Apskritai profesoriaus A. Janulaičio skaitytame Lietuvos teisės istorijos kurse pabrėžiama valstybės santvarkos, administracijos, įvairių socialinių sluoksnių teisinės padėties raida, bet labai išsamiai apibūdinami ir konkretūs teisės šaltiniai.

Pirmojoje kurso dalyje buvo numatyta studentus supažindinti su tokiais Lietuvos teisės šaltiniais kaip papročiai, privilegijos, teismo sprendimai, Kazimiero teisyne (1468), Lietuvos Statutai (kalba, turinys, leidimai, vertimai), seimo konstitucijos, kardinalinės teisės, 1791 m. Konstitucija, tarpvalstybinės sutartys, svetima teisė (romėnų, kanonų, lenkų, vokiečių, rusų). Numatyta aptarti Napoleono civilinio kodekso atsiradimą Prancūzijoje, jo turinį, įvedimą ir novelizavimą Užnemunėje, 1818 ir 1825 m. hipotekų įstatymus, Baudžiamąjį statutą (1818), Lenkijos karalystės civilinio kodekso rengimą ir jo pirmąją knygą (1825), 1836 m. Jungtvių įstatymą. Programa taip pat numatė pažintį su papročio ir įstatymo santykiu Rusijos imperijoje, čia buvusią įstatymų įvairovę, jų sisteminimu XIX a., Rusijos baudžiamųjų įstatymų raida; su Lietuvos ir bendrų imperijos įstatymų santykiu, įtraukus Lietuvą į Rusijos sudėtį, su vadinamųjų Vakarų gubernijų vietinių įstatymų sąvadu bei Lietuvos statuto galiojimo panaikinimu.

Antrojoje kurso dalyje buvo numatyta pažintis su prūsų teisės šaltiniais. Ji pradėdama nuo vokiečių ordino statuto, kanonų teisės, prūsų, Kulmo, Magdeburgo, jūros teisės, papročių. Buvo numatyta aptarti romėnų teisės poveikį prūsų teisei, Prūsijos 1620 m. teisyne ir jo pataisas, 1794 m. Bendrąjį Prūsijos provincijų žemės teisyne ir kitus prūsų ir svarbiausius suvienytos Vokietijos imperijos teisės šaltinius.

Nors užsienio teisės istorija Lietuvos universitete specialiai nebuvo skaitoma, A. Janulaitis Lietuvos teisės istorijos kurse studentams pateikdavo daug žinių ir apie kai kurių kitų Europos valstybių – Rusijos, Prancūzijos, Prūsijos (iš dalies ir Vokietijos) – praeities teisę.

Prof. Augustinas Janulaitis buvo labai produktyvus mokslininkas.

Gausūs A. Janulaičio mokslo darbai iš Lietuvos teisės istorijos (ir Lietuvos istorijos apskritai) skirti įvairioms problemoms, pradėdant XIV ir baigiant XIX amžiumi. A. Janulaičio plunksnai priklauso monografijos „Vyriausiasis Lietuvos tribunolas XVI–XVIII amž.“, „Lietuvos bajorai ir jų seimeliai XIX amž. 1795–1863“, „Baudžiamųjų panaikinimo sumanymai Lietuvoje (1817–1819 m.)“, „Ignas Danilavičius Lietuvos ir jos teisės istorikas“ ir kt., daugybė mokslo straipsnių. Be gausių Lietuvos teisės istorijos studijų bei studijų „Imperijos rūmų teismas“ (1927), „Užnemunė po prūsais. 1795–1807 (1928)“, „Napoleono teisyne“ (1930), A. Janulaitis moksliniame darbe taip pat reiškėsi ir kaip užsienio teisės istorijos žinovas.

Daugiausia A. Janulaitis mokslo darbuose aptarė tuos Lietuvos praeities dalykus, kurie kitų istorikų neanalizuoti arba nagrinėti neišsamiai ar tendencingai. Šio autoriaus darbų teiginiai gausiai paremti archyvų medžiaga, neretai jo paties surasta ir pirmą kartą panaudota moksliniame darbe.

Teisinė visuomenė A. Janulaitį vertino kaip pirmąjį po šimtmetės pertraukos Lietuvos teisės istorijos profesorių, pirmąjį veikalus šia problematika rašiusį lietuvių kalba, savo darbais sukūrusį iš esmės naują mokslo discipliną [15, lap. 1].

Už paskelbtus mokslo darbus Teisių fakulteto taryba A. Janulaičiui 1932 m. suteikė teisių daktaro mokslo laipsnį [15, lap. 1; 16, lap. 157].

Iki vadovėlio lygmens Lietuvos teisės paskaitų kurso A. Janulaitis neparengė, jis neišleido ir savo dalyko paskaitų, nors tai apskritai buvo gana populiari tarp Lietuvos universiteto profesūros. Atrodo, kad, produktyviai dirbdamas prie mokslinių studijų, jis tarėsi kartu užpildęs ir mokomosios literatūros spragą. Apie tai galima spręsti ir iš jo atsakymų į Teisių fakulteto dekaną 1925 m. paklausimą apie esamą pagalbinės mokslo raštijos poreikį, kuriuose A. Janulaitis tepageidavo turėti išleistus Lietuvos teisės istorijos šaltinius ir kai kurią į lietuvių kalbą išverstą svetimą teisės istorijos literatūrą [17, lap. 9].

Tuo tarpu patys studentai tokio vadovėlio trūkumą juto. Tai matyti iš jų pačių pastangų šią spragą užpildyti savo jėgomis, padauginant į keletą sąsiuvinį susegtus stenografiškai

1932–1933 mokslo metais užrašytas A. Janulaičio paskaitas [8, p. 566], papildytas „kitais užrašais bei atitinkamais vadovėliais“ [18].

Lietuvos teisės istorijos mokslo baruose našiai pasidarbavo Humanitarinių mokslų fakultete dirbęs dar vienas žymus teisės istorikas, mokslininko karjerą pradėjęs dar XIX–XX a. sandūroje, profesorius Ivanas Lappo (1869–1944), ilgus metus tyrinėjęs trečiąjį Lietuvos statutą ir paskelbęs reikšmingas originalias mokslo studijas „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos“, „Iš Vyriausiojo Lietuvos tribunolo istorijos XVI amž.“, „Iš Vyriausiųjų Lietuvos suvažiavimų istorijos XVI amž.“ ir kitas.

Teisės istorijos tematika pažymėtina taip pat 1938 m. Kaune išleista A. Tamošaičio ir J. Kairio knyga „Hammurabio įstatymas“ – garsaus Senovės Babilonijos teisyno teksto vertimas į lietuvių kalbą ir platus Teisių fakulteto docento A. Tamošaičio straipsnis, apibūdinantis šį seniausios teisės paminklą.

Savo indėlį į teisės teorijos ir istorijos mokslų lobyną taip pat įnešė Lietuvos universiteto profesūra, atstovaujanti ir kitiems, šakiniams teisės mokslams. Daug Naujųjų laikų konstitucinės teisės istorijos medžiagos bei teorinių apibendrinimų savo gausiuose veikaluose yra pateikęs konstitucinės teisės autoritetas prof. Mykolas Römeris. Baudžiamosios teisės profesorius Vladimiras Stankevičius paskelbė monografiją „Baudžiamosios teisės istorijos pamatiniai bruožai“ (1932), žurnale „Teisė“ – straipsnį apie Lietuvos Statutų sąsajas su Hamurapio teisynu (1940).

Tam tikras darbas Lietuvos teisės istorijos baruose buvo atliekamas ir lenkų okupuotame Vilniuje 1919–1939 m. veikusiame Stepono Batoro universitete, kuriame veikė Lenkijos ir Lietuvos teisės istorijos ir Vakarų Europos teisės istorijos katedros, taip pat speciali Lietuvos teisės studija, vadovaujama prof. Stefano Erenkroico (Ehrenkreutz), kurioje buvo dėstoma LDK santvarkos istorija, LDK buvusių žemių santvarka po padalijimų, Lietuvos senoji teismo teisė, Lenkijos ir Lietuvos istorijos šaltiniai, Lietuvos statutai [2, p. 215]. Čia buvo surinkta turtinga Lietuvos teisės istorijos biblioteka [8, p. 567].

Lietuvai 1939 m. atgavus Vilnių, šalies vyriausybės nutarimu Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas su visa profesūra ir studentais buvo perkeltas į Vilniaus universitetą. Reikšmingas teisės istorijos studijų ir mokslo raidos Lietuvoje etapas baigėsi.

***

Į Vilniaus universitetą 1940 m. pradžioje perkeltame ir, įtraukus Lietuvą į SSRS sudėtį, pertvarkytame Teisės mokslų fakultete pagal Sovietų Sąjungoje galiojusią tvarką nacionalinė Lietuvos teisės istorija turėtašias pozicijas akivaizdžiai užleido Sovietų Sąjungos bei užsienio teisės istorijai. Iš esmės išplėstas ir pats teisės istorijos nagrinėjimo objektas, į jį įtraukus taip pat ir valstybės istoriją.

Diegiant naujoves Lietuvoje persiorientuota ne iš karto: užuot akcentavus valstybės reiškinius, kaip tai buvo daroma Sovietų Sąjungos aukštesiose mokyklose, daugiausia dėmesio ir toliau stengtasi skirti teisei, ir 1940–1941 mokslo metais studentams skaityti jau trys, kaip tuomet buvo vadinama – „teisės ir valstybės“, istorijos kursai: Lietuvos, TSRS tautų ir užsienio šalių (pastarieji vadinti tiesiog teisės ir valstybės istorija). Kiekvienai šių disciplinų I ir II semestrų studentams numatyta skirti po keturias savaitines valandas paskaitų ir vieną valandą seminarų [19, lap. 30–31]. Faktiškai, kaip rodo paskaitų tvarkaraščiai, po keturias savaitines valandas I ir II semestrų studentams prof. A. Janulaitis skaitė TSRS tautų teisės ir valstybės istorijos kursą, katedroje pradėjęs dirbti K. Jablonskis – Lietuvos teisės ir valstybės istorijos kursą; abiem šioms kursams taip pat skirtos dvi savaitinės valandos, bet tik kiekvienam po vieną semestrą, pratybų, kurias vedė A. Janulaitis ir j. asist. A. Plateris. Teisės ir valstybės istorijai, kurią pavesta skaityti minėtajam V. Stankevičiui, skirta po tris valandas I ir II semestro ir po keturias – III ir IV semestro studentams [20, p. 49–50, 52–53]. Visas tris teisės istorijos disciplinas fakulteto taryba laikė pagrindinėmis, tad norint pereiti į antrąjį kursą, be kitų, buvo reikalaujama išlaikyti šių disciplinų egzaminus, o norint pereiti į trečiąjį kurą – teisės ir valstybės istorijos egzaminą [20, p. 55].

Teisės istorijos disciplinų dėstymą užtikrino fakultete veikusi Teisės ir valstybės istorijos katedra (kabinetas), vadovaujama profesoriaus A. Janulaičio.

K. Jablonskio sudaryta Lietuvos teisės ir valstybės istorijos kurso programos medžiaga buvo suskirstyta į tris dalis: LDK laikotarpio, Lietuvos Rusijos imperijos sudėtyje ir Lietuvos Respublikos. Antrąją kurso dalį numatyta dėstyti TSRS tautų teisės ir valstybės istorijos programoje [21, lap. 1–2].

Būdingas mokomųjų programų, kurias fakulteto dėstytojai pirmaisiais sovietmečio mokslo metais parengė įvairioms galiojančios teisės mokomosioms disciplinoms, bruožas buvo dėmesys atitinkamos teisės šakos istorinei raidai. Antai darbo teisės programoje, sudarytoje prof. Juozo Bulavo, buvo aptariami nepriklausomos Lietuvos laikotarpio socialiniai įstatymai; teismų santvarkos programa (sudarytojas vyr. dėstytojas Edmundas Medžys) numatė studentus supažindinti su vergvaldiniais, feodaliniais ir buržuaziniais įvairių šalių teismais bei sovietinio teismo istorija; pataisos darbų teisės programoje (sudarytojas asistentas Stasys Tomonis) apžvelgta kapitalistinių valstybių kalėjimų istorija, sovietinės pataisos darbų teisės ir politikos raidos etapai ir pan. [21]. Didelė prof. M. Römerio skaityto Lietuvos TSR valstybinės teisės kurso dalis buvo skirta medžiagai apie Lietuvos konstitucionalizmo raidą 1918–1940 metais [22].

Hitlerinės okupacijos metais merdėjusiame Vilniaus universiteto Teisės fakultete buvo grįžta prie kiek pakeistų senųjų mokomųjų planų. Pakito ir teisės istorijos disciplinos. Teisės fakulteto Taryba, atsižvelgdama į tai, kad sovietmečiu Lietuvos teisės istorija „negalėjo būti tinkamomis sąlygomis dėstoma ir kai kurie dabartiniai studentai nėra jos išklause“, nutarė įvesti fakultatyvinius Lietuvos Kunigaikštystės santvarkos istorijos kursą, skaitomą A. Janulaičio, ir Senųjų Lietuvos teisės šaltinių kursą, skaitomą K. Jablonskio [23]. Be minėtų kursų, kuriems buvo skirta po tris savaitines valandas, 1941–1942 mokslo metais A. Janulaitis dar skaitė dviejų savaitinių valandų Vakarų Europos teisės istorijos kursą [24, p. 17, 44]; 1942–1943 mokslo metais, be Vakarų Europos teisės istorijos, A. Janulaitis ėmė skaityti Lietuvos teisės istoriją, o K. Jablonskis liko prie senųjų Lietuvos teisės šaltinių; dabar visiems kursams skirta po dvi savaitines valandas [25, p. 13; 26, p. 14].

Nuo antrosios sovietinės okupacijos pradžios Lietuvoje iš karto visiškai perimta sovietinė teisininkų rengimo sistema, buvo dirbama jau laikantis sąjunginių mokymo planų, naudojamosi sąjunginėmis dėstomųjų dalykų programomis.

Teisės istorijos mokslas sovietinėje teisininkų rengimo sistemoje taip pat labai vertintas, tiesa, šiuokart ne tik kaip viena iš fundamentalių teisės disciplinų, bet ir kaip veiksminga ideologinė priemonė. Teisės istorijos mokslas buvo atvirai ideologizuotas. Iš istorijos mokslo nedviprasmiškai reikalauta „partiškumo“, oficialiai reiškusio įpareigojimą visus nagrinėjamus visuomeninius santykius vertinti iš darbininkų klasės, kurios priešakiniu būriu esanti marksinė teorija apginkluota komunistų partija, pozicijų. Vadovėlyje rašoma, jog neleistina „valstybės ir teisės istorijos įvykius vaizduoti objektyvistškai“, jiems būtina „duoti politinį įvertinimą“ [27, p. 16]. Partiškumo moksle principas laikytas „aštriu ginklu kovoje prieš buržuazinę ideologiją“ [27, p. 17].

Lygiagrečiai dėstoma Sovietų Sąjungos ir užsienio teisės istorija turėjo sudaryti galimybes kontrasto principu aukštinti pirmąją („socialistinę“, sovietinę) ir niekinti, kaip „išnautojišką“, antrąją. Papildomos medžiagos kursui ideologizuoti teikė kartu su valstybės istorija nagrinėjama teisės istorija.

Vadovauti atnaujinusiam savo veiklą Vilniaus universitete veikusiai Teisės ir valstybės istorijos katedrai 1945 m. pradžioje buvo paskirtas prof. K. Jablonskis [28, p. 9], pakeitęs už tariamą keliaklupsčiavimą prieš Vakarų kultūrą iš universiteto atleistą A. Janulaitį. Netrukus Sovietiniam saugumui susidomėjus kai kuriomis jo praeities publikacijomis (1925 m. jis buvo išleidęs knygą „Lietuva ir dabartinė Rusija: kas tai yra dabartinė Rusija, kas ir kaip ją valdo, ir ką Lietuva iš jos iki šiol turėjo ir ko gali laukti“), jis buvo priverstas apskritai atsisakyti pedagoginės veiklos [29, lap. 1, 3].

Gyvavusi savarankiškai, Teisės ir valstybės istorijos katedra 1946 m. buvo pertvarkyta į jungtinę katedrą, apėmusią teisės istorines ir teorines disciplinas – į Valstybės ir teisės teorijos ir istorijos katedrą [28, p. 26–28]. Šios katedros jėgomis nuolat tebuvo skaitomi atskiri platūs užsienio šalių valstybės ir teisės istorijos (dar vadintos visuotinės valstybės ir teisės istorija arba tiesiog valstybės ir teisės istorija) ir TSRS valstybės ir teisės istorijos kursai.

Mokymo procese naudotasi centralizuotai rusų kalba išleistais, daugiausia Maskvos mokslininkų parašytais, vadovėliais. Tik penkto–šešto dešimtmečio sandūroje, kai Lietuvos studentams dar kildavo rimtų problemų dėl rusų kalbos, Vilniuje buvo išleisti iš rusų kalbos išversti TSRS valstybės ir teisės istorijos vadovėliai: S. Juškovo vadovėlio juridinėms mokymams I dalis (1949), skirta ikisovietiniam laikotarpiui, ir A. Denisovo redaguotas vadovėlis (1950), skirtas sovietinio laikotarpio valstybės ir teisės istorijai. Tuo pat metu (1951–1952) pasirodė Z. Černilovskio redaguoto vadovėlio „Valstybės ir teisės istorija“ I ir II tomai, nušviečiantys užsienio valstybės ir teisės iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos istoriją.

Iš 1944 m. spalio 17 d. Teisės fakulteto tarybos posėdžio protokolo matyti, jog, sugrįžus sovietų valdžiai, buvo mėginta atnaujinti mokymo planuose nenumatyto Lietuvos valstybės ir teisės istorijos kurso dėstymą, panaudojant akademinės valandas, sutaupytas į mokymo planus neįtraukus Lietuvai tuo metu dar neaktualios kolūkinės teisės bei sumažinus užsienio valstybės ir teisės istorijai skirtas valandas. Tačiau faktiškai Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorijos kursas, pradžioje kaip fakultatyvinis, atnaujintas tik 1956 metais.

K. Jablonskio skaitomas Lietuvos valstybės ir teisės istorijos kursas, laikytas trumpa TSRS tautų valstybės ir teisės istorijos kurso dalimi, apėmė nuo seniausių (XIII a.) žinių apie Lietuvos valstybę ir teisę iki valstybingumo netekimo XVIII a. pabaigoje. Paskaitose K. Jablonskis plačiai rėmėsi to laikotarpio archyvine medžiaga ir kartu gerokai papildė Lietuvos teisės istorijos mokslą. Pagrindinė profesoriaus paskaitų dalis („Lietuvos valstybės ir teisės istorija iki XVI a. vidurio“), panaudojant jo parengtus paskaitų tekstus, po mirties buvo paskelbta knygoje „Istorija ir jos šaltiniai“ (1979). K. Jablonskio „Lietuvos valstybės ir teisės istorija nuo XIV a. pabaigos iki XVI a. vidurio“, 1971 m. išleista pagal jo skaitytų paskaitų magnetinius įrašus, studentų buvo naudojama kaip mokomasis leidinys.

Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorijos problematika sovietmečiu neišnykdavo iš Vilniaus universiteto Teisės fakulteto bei Lietuvos mokslų akademijos sistemoje veikusių teisės struktūrinių padalinių mokslinio darbo planų. Nė vienos kitos teisės mokslų šakos atstovai niekada Lietuvoje nepasiekė tokio pripažinimo, kaip tuokart dirbusieji teisės istorijos srityje: Lietuvos mokslų akademijos akademikais išrinkti A. Janulaitis ir K. Jablonskis, akademijos nariais–korespondentais – Povilas Pakarklis ir Juozas Bulavas. Ypač produktyviai dirbo trys pirmieji – tęsė savo dar nepriklausomybės laikais pradėtus viduramžių Lietuvos teisės tyrinėjimus. Tuo pat metu didžioji jaunesniosios kartos autorių dalis ėmėsi naujausių laikų – atkurtosios (1918–1940 m.) bei sovietmečio – Lietuvos valstybės ir teisės istorijos, į kurios ideologinį aktualumą primygtinai orientavo komunistų partijos ir sovietinės valdžios vadovaujančių institucijų nurodymai. Teisės istorikams neretai talkino galiojančios teisės specialistai, ėmęsi tyrinėti savo atstovaujamos teisės šakos arba svarbiausių jos institutų sovietizacijos procesą. Nors visų šių darbų autoriai negalėjo neatsižvelgti į keliamus politinius ir ideologinius reikalavimus, pozityvu bent tai, kad į valstybės ir teisės istorijos tyrinėjimus įsitraukus didesniai žmonių skaičiui, sovietmečiu buvo surinkta ir susisteminta palyginti gausi archyvinė bei kita istorinė faktologinė medžiaga.

Pažymėtina, kad Vilniaus universiteto Teisės fakulteto mokslininkų pastangomis parengtas ir 1979 m. išleistas Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorijos vadovėlis – pirmasis vadovėlis, kuriame pamėginta aptarti Lietuvos teisės istoriją, ir jau vien dėl to vertintinas kaip įvykis šio mokslo ir studijų raidoje. Vadovėlio autoriai buvo vienuolika fakulteto dėstytojų.

Suprantama, kad vadovėlio turinį paveikė laikmetis – jam būdingos ideologinės nuostatos. Struktūriškai vadovėlį sudarė dvi dalys: feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpio Lietuvos valstybės ir teisės istorijos (I) ir socializmo epochos Lietuvos valstybės ir teisės (II). Antroji dalis apima beveik keturiasdešimt metų laikotarpį ir sudaro apie 40 proc. visos vadovėlio apimties. Medžiagos skirstymas pagal laikotarpius pagal sovietmečiu priimtą schemą, pagrįstą socialinėmis ekonominėmis formacijomis, vedė prie savarankiškos Lietuvos valstybės ir teisės gyvavimo tarpsnių, laisvo jų vystymosi suplakimo su carine aneksija bei kaizerine okupacija. Be viso to, daug dėmesio vadovėlyje skiriama valstybinių ir visuomeninių santykių raidai, o specialiai teisei jame teskirti trys skyriai iš devyniolikos.

Vietoj išvadų

Teisės istorijos raida Lietuvoje, atkūrus jos nepriklausomybę, iš esmės yra jau ne istorijos, o dabarties problema.

Pasirinkusioje demokratinės teisinės valstybės kelią bei laisvosios rinkos sąlygas, diegiančioje naujus visuomenės gyvenimo principus, išaugus teisės specialistų reikšmei ir poreikiui, jų rengimo Lietuvoje ėmėsi jau keletas universitetų ir kolegijų. Šiomis sąlygomis pagausėjo tiesioginių teisės istorijos mokslo vartotojų – studentų ir profesūros – gretos. Aki vaizdu, kad atgauta teisės istorijos mokslo laisvė atvėrė naujas perspektyvas.

Iš šiame straipsnyje aptartos medžiagos darytinios išvados, kad teisės istorijos svarba ugdant teisininkus praeityje, kad ir ne visada siekiant tų pačių tikslų, niekada ir niekam abejonių nekėlė. Tokių abejonių, formaliai vertinant, tarsi nekyla ir dabar. Tačiau simptomatiškai atrodo teisės istorijos disciplinoms skirto laiko aukštųjų mokyklų mokymo planuose mažėjimas. Tiek Vilniaus universiteto, tiek Lietuvos teisės universiteto teisės fakultetuose, šiuo metu rengiančiuose pagrindinę teisės specialistų dalį, mokymo planuose Lietuvos teisės istorijos ir užsienio teisės istorijos paskaitoms numatytas laikas pastaraisiais metais sumažintas 25–50 proc.; LTU kai kurios studijų programos šiuos du kursus pakeitė vienu teisės istorijos kursu, apimančiu Lietuvos ir užsienio medžiagą, o valandų jam skiriama net mažiau, nei neseniai buvo numatyta kiekvienam jų skyriumi.

Šią tendenciją iš dalies paaiškina aplinkybė, kad visuomenės gyvenimui tampant vis sudėtingesniau, platinant teisinio reguliavimo sferai ir todėl daugėjant studijuojamų teisinių disciplinų, vis mažiau toms studijoms skiriama laiko. Ši natūrali netektis kompensuojama tobulinant studijų formas, didinant studentų savarankiško darbo vaidmenį. Tarptautinė ekspertų komisija, 2002 m. vertinusi Lietuvos aukštųjų mokyklų teisės studijų programas, konstatavo, kad jos dar pernelyg grindžiamos paskaitomis, ir rekomendavo tobulinti mokymą, numatant „labiau sąveikaujantį mokymą, pagrįstą dėstytojo ir studento dialogu ir mažesniu tiesioginių paskaitų skaičiumi“ [30, p. 16, 18].

Nors, formuojant Lietuvos teisės universiteto struktūrą, jame 2000 m. įsteigta vienintelė šalyje speciali Teisės istorijos katedra, aptariamame kontekste neatrodo atsitiktinumas tai, kad tais pat metais Lietuvos filosofijos ir sociologijos institute panaikintas Teisės skyrius, kurio mokslo darbuotojai beveik išimtinai tyrinėjo teisės ir teisinės minties istorijos problematiką.

Teisės istorijos prestižą, mūsų įsitikinimu, gerokai menkina ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 1998 m. patvirtinta [31] mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacija – teisės istorija čia eliminuota iš teisės mokslų ir perduota humanitarinių mokslų srities istorijos krypčiai.

Gyvenimas rodo, kad šiuolaikinių istorikų humanitarų indėlis į teisės istoriją nedidelis, iki šiol jie nerodo didesnio susidomėjimo specifine teisės istorijos problematika. Net įsimenantys istorikų S. Lazutkos ir E. Gudavičiaus darbai, skirti nuodugniam ir kruopščiam paleografiniam ir tekstologiniam visų devynių šiuo metu mokslui žinomų Pirmojo Lietuvos Statuto nuorašų analizei, reprezentuoja tik Lietuvos istorijos šaltinotyra. Ir nors Lietuvos Statutai pirmiausia yra teisinės minties šaltinis, istorikai, deja, šiuo požiūriu Statutų nenagrinėja. Kyla reali grėsmė, kad teisės istorija, netekusi tradicinių pozicijų, gali likti nemylimos, visų stumdomos podukros vietoje. Ar atsiras teisininkų, teisės istorijos labai pasiryžusių atsisakyti teisininko kvalifikacijos ir tapti istorikais? Ar atsiras istorikų, sutinkančių pasiaukoti darbui, reikalaujančiam papildomo triūso teisės žinioms įsisavinti? Kvalifikuotų specialistų stygius kiekvieną mokslą neišvengiamai pasmerkia merdėjimui ir pagaliau žlugimui.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. **Janulaitis A.**, Ignas Danilavičius Lietuvos bei jos teisės istorikas. I dalis. Danilavičiaus gyvenimas ir darbai. – Kaunas, 1932.
2. **Vilniaus** universiteto istorija 1579–1994. – Vilnius, 1994.
3. **Pirockinas A., Šidlauskas A.** Mokslas senajame Vilniaus universitete. – Vilnius, 1984.

4. **Janulaitis A.** Teisės istorijos reikšmė // Teisė. 1924. Nr. 6.
5. **Vilniaus** universiteto statutas // Laikinosios vyriausybės žinių papildymas. 1918. Nr. 1.
6. **Lietuvos** Valstybės tarybos protokolai 1917–1918. – Vilnius, 1991.
7. **Pirmoji** aukštoji Lietuvos mokykla. Aukštieji kursai. – Kaunas, 1920.
8. **Plateris A.** Lietuvos teisės istorijos katedra // Lietuvos universitetas 1579–1803–1922. – Chicago, 1972.
9. **Teisių** fakulteto tarybos posėdžių protokolai // Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 631, ap. 1, b. 225.
10. **Janulaitis A.** Kodėl aš šiomet neprofesoriauju universitete // Lietuvos žinios. 1924 XI 19. Nr. 262.
11. **Teisių** fakulteto tarybos posėdžių protokolai // LCVA, f. 631, ap. 1, b. 221.
12. **Krivickas D.** Teisių fakultetas // Lietuvos universitetas 1579–1803–1922. – Chicago, 1972.
13. **Lietuvos** teisės istorijos programa, A. Janulaičio parengta 1926 m. // Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – MABRS), f. 267 – 1289.
14. **1931/1932 m.** Teisių fakulteto programos. Lietuvos teisės istorija.
15. Išrašas iš VDU TF tarybos pos. protokolo 1932 05 22 // MABRS, f. 267–19.
16. **Teisių** fakulteto tarybos posėdžių protokolai // LCVA, f. 631, ap. 1, b. 224.
17. **Raštai** LU TF dekanui pagalbinės mokslo raštijos reikalu // MABRS, f. 267–2592.
18. **Lietuvos** teisės istorija. Antroji dalis. III–ji knyga. Prūsai. Kaunas, 1933.
19. **Teisės** fakulteto tarybos posėdžių protokolai // LCVA, f. R–856, ap. 1, b. 416.
20. **LTSR** Vilniaus universiteto 1940/1941 mokslo metų tvarkaraščiai. – Vilnius, 1941.
21. **1940/41 m.** Lietuvos teisės ir valstybės istorijos programa // LCVA, f. R–856, ap. 1, b. 56.
22. **Lietuvos** TSR valstybinė teisė. Prof. M. Riomerio 1940–1942 m. skaitytų paskaitų konspektai / Red. stud. A. Šidlauskas. D. 1–2. – Vilnius, 1941.
23. **Teisės** fakulteto tarybos 1941 12 10 posėdžio protokolo išrašas // MABRS, f. 267–2706, lap. 10.
24. **Vilniaus** universiteto 1941/1942 mokslo metų tvarkaraščiai. – Vilnius, 1942.
25. **Vilniaus** universiteto 1942/1943 mokslo metų rudens semestro paskaitų tvarkaraščiai. – Vilnius, 1942.
26. **Vilniaus** universiteto 1942/1943 mokslo metų pavasario semestro paskaitų tvarkaraščiai. – Vilnius, 1943.
27. **Istorija** gosudarstva i prava zarubiežnych stran. Tom I. – Moskva, 1963.
28. **Teisės** fakulteto tarybos 1940–1949 m. protokolų knyga. Vilniaus universiteto archyvas.
29. **A. Janulaičio** pareiškimų MA prezidentui ir Kauno VDU rektoriui nuorašai // MABRS, f. 267–2706.
30. **Kokybės** siekiniai. Nr. 6. Teisės studijų programų vertinimas. – Vilnius, 2002.
31. **Dėl** mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacijos // Valstybės žinios. 1998. Nr. 6.

The Development of Law History Studies in Lithuania

Prof. Habil. Dr. Mindaugas Maksimaitis

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article describes the development of law history studies in Lithuania during the period from its very beginning in the 19th century at the Vilnius University, one of the oldest universities in the Eastern Europe, until the reinstatement of national state of Lithuania in 1990.

The period from 1922 till 1940 is considered to be the most significant period of development, as the training of lawyers was concentrated at the Law Faculty of the University of Lithuania in Kaunas. Prof. A. Janulaitis, who productively worked at the Chair of Lithuanian Law History, was the first to tackle this issue in Lithuanian language - his works created an essentially new discipline for legal studies.

During the Soviet times the education of law history was also very highly appreciated, this time not only as a discipline of legal studies, but also as an effective instrument for ideology. It was full of exposed ideology. Simultaneous teaching of Soviet law history and foreign law history aimed to create

the possibility to praise the first one („socialistic“, soviet) in contrast with the other one, which was disdained as exploitative. The linkage of law history and state history provided supplementary material for course ideology.

Although in the recent years the number of students has significantly increased and there are no more ideological obstacles restricting the development of legal studies, negative trends start to appear in the development of law history: the reduction of designated hours for these disciplines, and the establishment of study classification, which has eliminated the law history from legal disciplines and assigned it to the history studies.

